

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 11012 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	12
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarni tashkil etishning nazariy asoslari.....	20
Olim Murtazayev, Muysinov Olim Bekturmatovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	26
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	29
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	34
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	42
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	47
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	52
Ibrohimov Boburmirrozo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	57
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	65
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	69
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	74
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	79
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	86
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	90
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedagogik metodlar yordamida amalga oshirish....	95
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	100
Meliqulov G'ayrat Abdug'afrovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	107
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	112
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	118
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	123
Saidqulova Firusa Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	127
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	131
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari.....	138
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	145
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	151
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi.....	156
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	161
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	167
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	171
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari.....	175
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	180
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	185
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	188
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	194
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	198
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	203
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	209
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	213
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	218
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	225
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	230
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	234
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	239
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	245
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	251
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	257
Саиткамоллов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	263
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	268
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	273
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	278
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globallashtirish sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	284
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children	288
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment	293
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammatt qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	298
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	303
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	311
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	316
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	321
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	327
Narziyeva Dilafuruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	332
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	336
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.	341
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	345
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	350
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	354
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	358
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	362
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	368
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	373
Xodjayev Anvar Rasulovich	
Transport Decarbonization Strategy	379
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	

Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	384
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	389
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	392
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	396
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	401
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	406
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	411
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	418
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	423
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	429
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	434
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	440
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	444
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	449
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	455
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari	462
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari.....	469
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	473
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	480
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	484
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	487
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi.....	492
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	497
Xamidova Z. U.	

Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	503
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	507
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish.....	513
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	518
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	522
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	527
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	532
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	536
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash.....	543
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	550
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	553
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari.....	556
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	563
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfova, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market.....	568
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	572
Odina Nabiyevena Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	577
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari	583
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba.....	588
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	594
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	597
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	604
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	609
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	613
Раупов Жамшид Рашидович	
O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	619
Rashidova Odina Olimjon qizi	

Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	624
Камалов Камоладдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	628
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	632
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling.....	637
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Difuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	646
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: atb "Aloqabank" misolida.....	651
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	656
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	660
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	665
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	669
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	675
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	686
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	691
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	696
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	701
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	707
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	713
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	718
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	725
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	733
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	740
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development.....	746
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	751
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	756
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	
Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	761
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	

Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	768
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонova Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	776
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	782
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	789
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	797
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	804
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	808
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	816
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	821
Berdikulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	825
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	834
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	837
Berdikulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	839
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	845
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	848
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	858
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	865
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	874
Berdikulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	878
Алиева С. С.	
Роль применения информационных технологий "BLOCKCHAIN" в совершенствовании системы бухгалтерского учета Республики Узбекистан.....	883
Холбеков Расул Олимович	
Sanatoriy-sog'lomlashtirish muassasasida ichki audit qanday amalga oshiriladi: usullari	888
Shafkarov Faxriddin Xudayberdievich	
Tashqi savdo operatsiyalarining yagona elektron axborot tizimida umidsiz qarzdorlik masalasi	894
Tashmuxamedov Dilmirod Mirabzalovich	

Принципы формирования отчета о финансовых результатах в национальной и зарубежной практике.....	899
Эргашева Шахло Тургуновна	
Xalqaro raqamli integratsiyaning O'zbekiston an'anaviy banklarning raqobat muhitiga ta'siri.....	909
Abdujabbarov Abdurasul Abdurashid o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: muammolar va strategiyalar.....	917
Eshmurodov Rustam Sayfiddin o'g'li	
Yoshlar turizmini rivojlantirishda ommaviy va alternativ turizmning o'rni hamda volontyorlikning xususiyatlari.....	920
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Parrandachilik statistikasi ko'rsatkichlar tizimini shakllantirishning nazariy asoslari.....	924
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Iqtisodiyotda kambag'allik darajasini qisqartirishda moliya bozori instrumentlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	929
Shaxnoza Qobilova	
Sohibqiron Amir Temur va Adam Smitning soliqlarga bo'lgan qarashlarining xususiyatlari to'g'risidagi fikrlar	934
Alimov Ilxomjon Ikromovich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy bank xizmatlarinin rivojlantirish istiqbollari (O'ZMILLIYBANK AJ misolida).....	940
Kadirov Laziz	
Milliy barqaror rivojlanish sohasidagi maqsad va vazifalarni amalga oshirishda iqtisodiy indikatorlar tahlili .	943
Xoshimov Sobir Murtazayevich	
The Role of Artificial Intelligence in Digital Transformation	947
Raimjonova Madina Asrarovna	
Tadbirkorlikda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish masalalari	951
Otaxanov Sardorbek Maxammadali o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati samarasini oshirishda iqtisodiyotni rivojlantirishning strategik yo'nalishlari	954
I. M. Kamoliddinov, Sodiqov Maqsudjon Abduolimovich	
Tadbirkorlik subyektlarini soliq mexanizmi orqali rivojlantirish masalalari.....	957
Akbarov Akramjon Ibroximjonovich	
Yashil investitsiya samaradorligini oshirish masalalari.....	961
Ibrohimov Muhammadjon Abdullajanovich	
Yengil sanoat korxonalarini rivojlantirish va eksport imkoniyatlarini oshirish yo'llari	964
K. M. Umarkulov	
"Yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishda tadbirkorlik faoliyati va uning hissasini oshirish masalalari	968
G. T. Mamajanova	
Kichik biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlashda mahalliy boshqaruv bilan mushtarak jihatlarining o'ziga xos xususiyatlari.....	972
Ubaydullayev Akmal Tulkinboyevich	
Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari.....	978
Tursunov Abdulla Qoraboshevich	
Институциональные концепции устойчивого развития в рамках стратегического управления экономикой региона.....	982
Сеитова Лейла Пулатовна	
Hududlarda turistik destinatsiyalarni majmuaviy rivojlantirishda raqobatbardoshlik strategiyasini takomillashtirish istiqbollari	990
Mirzayev Abdullajon Topilovich	
Современное состояние развитие системы железнодорожного транспорта	994
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Relevance of Benchmarking in Industrial Enterprises.....	997
Uktamjonova Zulayxo Anvarjon qizi	

Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari.....	1002
Tursunov Abdulla Qoraboshevich	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida davlat xususiy sheriklik asosida byudjetdan ajratilayotgan mablag'larning holati tahlili.....	1006
Xalilova Sh. G'	
Направления обеспечения конкурентоспособности во внешнеэкономических связях.....	1009
Ахмедов Икром Акрамович	
O'zbekistonda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish mexanizmini rivojlantirish.....	1023
Primova Nigora Ikrom qizi	
Kichik biznes korxonalarida B2B bozorini tizimli tashkil etishning uslubiy jihatlari.....	1030
Zakirova Gulnoza Qudratovna	
Current Trends in Agrotourism in Uzbekistan: Demand, Needs, and Motives of Agritourists	1034
Iroda Abdieva Gayrat kizi	
Современное состояние достойного труда специалистов транспорта в условиях цифровизации.....	1039
Абдуллаева Нигора Шамсиддиновна	
Обоснование методов оценки совершенствования конкурентоспособности предприятий легкой промышленности	1043
Тухтасинова Мухайё Мирзасултоновна	
Проблемные аспекты трансформации финансовой отчетности бизнеса юридических лиц	1049
Шин Инесса Олеговна	
Cross-Cultural Management is a Separate Field of Science and Discipline.....	1055
Umarova Zulaykho, Rakhmanova Zilola	
Tadbirkorlik subyektlarida xalqaro sifat standartlarini joriy etish tahlili.....	1058
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznesning o'rni	1062
Jo'rayev Ilhomjon Kamolidinovich	
Iqtisodiy inqiroz davrida kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solishning xorijiy modellari....	1066
Kurbonov Rustam Radjabovich	
Raqamli transformatsiya konsepsiyalari va uning ahamiyati.....	1071
Abdurahmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirishning istiqbollari.....	1078
Xalilova Shoxsanam G'ayrat qizi	
"EIZ" hududida soliq va bojxona rejimlari uchun imtiyozlarni tahlil qilish	1083
Xusanov Durbek Nishonovich, Djurayeva Iroda Bahrom qizi	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligini lizing asosida moliyalashtirish istiqbollari.....	1087
Aliqulov Mehmonali Salahiddin o'g'li	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda sun'iy texnologiyalarning o'rni	1092
Xonova Nodira Fazliddinovna	
O'zbekistonning investitsiya muhiti jozibadorligini oshirish yo'llari.....	1097
Sotimov Yunusbek Turg'unboy o'g'li	
"Yashil" sanoat siyosatini yuritish zaruriyati: bozor nuqsonlaridan milliy xavfsizlikkacha.....	1102
Muqimov Sherali Axmadali o'g'li	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatining hozirgi holati tahlili va rivojlantirish istiqbollari.....	1107
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	

“YASHIL” SANOAT SIYOSATINI YURITISH ZARURIYATI: BOZOR NUQSONLARIDAN MILLIY XAVFSIZLIKKACHA

Muqimov Sherali Axmadali o'g'li

PhD, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti

Annotatsiya: Maqolada sanoat siyosatini “yashil” tarzda yuritish kerakligi bozor nuqsonlari yordamida asoslashga harakat qilinadi. Asosiy nuqsonlar sifatida bozorda yangi texnologiyalar natijasida olinadigan ijobiy samaralarning mukofotlanmasligi (1), bozorning jahonda sodir bo'layotgan yashil transformatsiya jarayonlarida raqobatbardoshlikni saqlab qolishga ko'maklashmasligi (2), shuningdek milliy xavfsizlikni ta'minlay olmasligi (3) keltiriladi.

Kalit so'zlar: sanoat siyosati, bozor nuqsonlari, subsidiya, investitsiya, ekologik siyosati, milliy xavfsizlik, energetik xavfsizlik.

Abstract: In the paper we make an attempt to prove that industrial policy should be conducted in a “green” form to address market failures. As main market failures, we indicate: market doesn't reward positive effects of new eco-friendly technologies (1), market cannot be helpful in maintaining global competitiveness while global green transformation process (2), and market cannot ensure national security (3).

Key words: industrial policy, market failures, subsidy, investment, ecological policy, national security, energy security.

Аннотация: В статье с помощью недостатков рынка обосновывается необходимость ведения промышленной политики в “зеленой” форме. В качестве основных недостатков приводятся: рынок не вознаграждает за позитивные эффекты от применения новых эко-технологий (1), не содействует сохранению конкурентоспособности в контексте глобальных процессов зеленой трансформации (2), а также не обеспечивает национальную безопасность.

Ключевые слова: промышленная политика, недостатки рынка, субсидия, инвестиция, экологическая политика, национальная безопасность, энергетическая безопасность.

KIRISH

O'tgan asrning ikkinchi yarmida iqtisodchilar rivojlanib kelayotgan dunyoning bozor nuqsonlariga to'raligiga, kambag'al davlatlarning nochorlik tuzog'idan faqatgina hukumatning kuchli intervensiyalari hisobiga chiqib keta olishlariga ishonishar edi. Keyin esa shunday vaqtlar keldi-ki, ular hukumatning nuqsonlari yanada jiddiyoq oqibatlarga olib kelishiga, shu sababli davlat uchun eng yaxshisi iqtisodiyotning g'ildiraklarini aylantirish davosidan voz kechish ekanligiga amin bo'la boshladilar ^[1]. Lekin vaqt ushbu to'xtamning ham mutlaq to'g'ri emasligini, davlatlar ulkanroq maqsadlar yo'lida baribir sanoat siyosatini yuritish lozimligini anglab yetdilar. Bunday maqsadlarning asosiysi iqlim o'zgarishlari oqibatlarini yumshatish va ularga moslashish uchun iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish hisoblanadi. Ayni shu maqsadga erishish yo'lida sanoat siyosati ham yashil transformatsiyadan o'tdi va dunyo hamjamiyati tomonidan tan olinib ulgurdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil sanoat siyosati (YASS) o'zining fundamental asoslariga ko'ra an'anaviy sanoat siyosatiga juda o'xshashdir. Ya'ni, sanoat siyosatini oqlash uchun qo'llaniladigan asosiy argument – bozor nuqsonlari YASSni asoslashda ham to'liq ishlatilishi mumkin. Shuningdek, yana bir qator o'ziga xos jihatlar borki, ular YASSning yuritilishi lozimligini isbotlash uchun yetarli bo'ladi. Ular orasida eng muhimi, tabiiyki, ekologik tashqi ta'sirlardir ^[2].

Agarda bozorlar nuqsonsiz faoliyat yuritganda, tabiiy resurslar va atrof-muhit obyektlari o'zining haqiqiy ijtimoiy marjinal qiymatida narxlanganda, texnologiya yaratuvchilar o'z erishgan yutuqlariga mutanosib ravishda rag'bat olganlarida edi, yashil loyihalarga investitsiyalar kiritish bo'yicha qaror qabul qilishni butunlay tadbirkorlar, korporatsiyalar va moliya bozorlarining ixtiyoriga topshirib qo'ygan bo'lardi ^[3]. Lekin, haqiqatda shunday omillar borki, ular qaror qabul qilish jarayonida moddiy manfaat va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi uyg'unlikning ta'minlanishiga yo'l qo'ymaydi. Nazariy jihatdan ushbu omillar to'plami bozor nuqsonlari sifatida qabul qilinadi.

Bozor nuqsonlarining mavjudligi fanda tan olinib, allaqachon darslik va o'quv adabiyotlari mundarijasiga kiritilgan. Ularning asosiylari sifatida nomukammal raqobat, tashqi ta'sirlar va nomukammal axborotni keltirish mumkin ^[4]. Bunga qo'shimcha ravishda daromadlar tengsizligiga yo'l qo'yilishi, ijtimoiy ne'matlarning ishlab chiqarilmasligi, iqtisodiy sikllarning yuzaga kelishiga ham bozorning nuqsonlari sifatida qaraladi. Salbiy tashqi ta'sirlar tarkibida havoning ifloslanishi ham keltirilsa-da, o'nlab boshqa ta'sir va nuqsonlar orasida, tabiiyki, ushbu muammoga kamroq e'tibor qaratiladi. YASS esa aynan shu yetishmayotgan e'tiborni eng muhimga aylantirish bilan birga, bozorning qolgan nuqsonlarini ham to'g'rilashga qaratiladi.

YASSning eng muhim xususiyati bu atrof-muhitga zarar keltiradigan ishlab chiqarishlarning ijtimoiy badalini yuzaga chiqarish va shu orqali bozor nuqsonlarini to'g'rilashda namoyon bo'ladi. Yashil texnologiyalarni joriy qilayotgan firmalar o'zlari keltirayotgan ijtimoiy nafga nisbatan sezilarli darajada kamroq moddiy naf oladilar. Bu esa, o'z navbatida, iqtisodiyot tarmoqlariga yashil investitsiyalarning yetarli darajada kiritilmasligiga zamin hozirlaydi ^[5]. Investitsiya jarayonlarida ijtimoiy va moddiy naf o'rtasidagi hamohanglikning bu kabi buzilishini bozorning birinchi tur nuqsonlari sifatida ko'rish mumkin. D.Rodrik yondashuvidan ^[3] foydalangan holda mazkur nuqsonlarni 3 yo'nalishda tushuntirish mumkin.

Birinchidan, yangi texnologiyalarning yaratilishi bir qator noiqtisodiy xarakterdagi ijobiy samaralarga olib keladi. Biroq, ushbu samaralar uchun texnologiyaning yaratuvchilari hech qanday naf olmaydilar. Samaralar firmalararo yoki tarmoq darajasida o'zaro o'rganish, malakaning oshishi yohud aglomeratsiya ko'rinishida bo'lishi mumkin. Qayd etish joizki, bunday bozor nuqsonlarini, yashil yoki yashil emasligidan qat'iy nazar, barcha yangi joriy etilgan texnologiyalar uchun tatbiq qilish mumkin. Shunday bo'lsa-da, yashil texnologiyalar o'zining mutlaq yangi va eksperimental tabiati hamda yaratuvchilari uchun taqdim etadigan risklari sababli oddiy texnologiyalarga nisbatan bozor nuqsonlariga mo'rtroq bo'ladi.

Ikkinchidan, yashil texnologiyalarni joriy qilish aksariyat hollarda an'anaviy texnologiyalarni qo'llash va chiqarilgan issiqxona gazlari uchun to'lovlarni amalga oshirishdan anchayin qimmatroq bo'ladi. Boz ustiga atrof-muhitga do'st texnologiyalarni qo'llash uchun bozor yetarlicha rag'batlarni yaratmaydi. Shu sababli, davlatlar ekologik siyosatni yuritishda avvalo yashil texnologiyalarni subsidiyalash yo'lidan boradilar. Biroq, hanuzgacha hukumatlarning qazilma yoqilg'ini subsidiyalashi, shuningdek soliqlar va tartibga solish choralarini iqlim o'zgarishlarining haqiqiy ijtimoiy badaliga nisbatan kamroq va yumshoqroq amalga oshirishlari holatlari tez-tez uchrab turadi. XVJning 2013-yilgi hisob-kitoblariga ko'ra ^[21], jahon bo'yicha energiyaga subsidiyalar 1,9 trln dollar yoki global YAIMning 2,5% ni tashkil qiladi. Holbuki, yashil texnologiyalar va muqobil energiyani subsidiyalash uchun sabablar ko'proq, argumentlar kuchliroqdir.

YASSni asoslovchi uchinchi nuqson bozorning jahonda sodir bo'layotgan yashil transformatsiya jarayonlarida raqobatbardoshlikni saqlab qolishga ko'maklashmasligi bilan izohlanadi. Iqlim o'zgarishi muammosi xalqaro hamjamiyatda kun tartibining bosh masalalaridan biriga aylangach, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar yashil sanoatni qo'llab-quvvatlay boshladilar. Odatda, bundan ko'zlangan asosiy maqsad global raqobatda mahalliy sanoatni saqlab qolish hisoblanadi ^[3]. Muayyan yashil texnologiyani birinchi bo'lib ishlab chiqish bir tomondan yangi bozorlarni ochib bersa, boshqa tomondan mamlakat texnologik taraqqiyotining kelajak yo'lini belgilab berishi mumkin. Shuningdek, milliy texnologiyalarga investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash raqobatbardosh bo'lmagan sanoat tarmoqlarida xorijiy ishlab chiqaruvchilar "foйда"sini kamaytirishi ehtimoli yuqori.

D.Rodrik tomonidan ilgari surilgan 3 yondashuvga qo'shimcha ravishda bozorning davlatlararo hamkorlikni qo'llab-quvvatlamasligi yoki buni taqozo eta olmasligini keltirish mumkin. Iqlim o'zgarishlari umumbashariy muammo bo'lsa-da, uni hal qilishda davlatlar turlicha kuch safarbar etadilar. Ayni vaqtda hukumatlar ushbu jarayonda o'z milliy iqtisodiy manfaatlarini ta'minlash yo'lida vaziyatdan foydalanib qolishga ham albatta urinib ko'radilar. Qaysidir mamlakat ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun sanoatni yashillashtirishga katta miqdorda mablag'larni yo'naltirsa, unga qo'shni bo'lgan boshqa mamlakat an'anaviy (arzon) texnologiyalar orqali raqobat ustunligini qo'lga kiritish mumkin. Bunda xavfsizlikning bo'linmasligi tamoyili yaqqol namoyon bo'ladi: qo'shni mamlakatlardan birining ekologik muammolarga yetarlicha e'tibor qaratmasligi butun mintaqqa iqlimi uchun tahdidlarning saqlanib qolishiga olib keladi. Shu sababli, davlatlar o'rtasida ekologik siyosatni muvofiqlashtirish va buning uchun xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun asosiy instrument sifatida sanoat siyosati o'rta qo'yiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur muammoni tadqiqotining bir qator usullardan foydalanish asosida o'rganilgan, jumladan, asosan xorijiy tajribalarni monografik tahlillar natijalarini monografik tadqiqot, analiz va sintez, tizimli tahlil kabi iqtisodiy usullar asosida o'rganilgan

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'p sonli bozor nuqsonlari milliy darajadagi muammolarni keltirib chiqaradi va ularni hal qilish uchun ham milliy darajada chora-tadbirlarni amalga oshirish yetarli bo'ladi. Biroq, yuqorida ta'kidlanganidek, bozorning ekologik muammolarga yo'l qo'yishi global va mintaqaviy ahamiyatga. Shu nuqtayi nazardan, N.Stern iqlim o'zgarishlari dunyo ko'z ochib ko'rgan eng yirik bozor nuqsonining oqibatidir ^[6], deb ta'kidlab o'tdi.

O.Edenhofer esa atmosferani issiqxona gazlarini yutuvchi global umumiy resurs sifatida tavsiflab, uning hamma uchun ochiqqligini va dunyoning ko'plab mintaqalarida har bir kishi undan bepul foydalanishini ta'kidlab o'tadi ^[7]. Darhaqiqat, atmosferaga chifirilgan issiqxona gazlari faqatgina ular kelib chiqqan joy (geografik manba) ning o'zigagina ta'sir qilmaydi, balki butun mintaqa yohud yer shariga u yoki bu darajada o'z ta'sirini ko'rsatadi. Xuddi shuningdek, agarda bir mamlakat issiqxona gazlari emissiyasini cheklash uchun sa'y-harakatlarni amalga oshirsa, bundan qolgan barcha mamlakatlar, shu jumladan hech qanday chora ko'rmaganlar ham manfaat ko'radi. Bu kabi vaziyatni J.Eldi va R.Stevenslar ta'biri bilan quyidagicha baholash mumkin ^[8]: "deyarli har bir yurisdiksiyaning o'z harakatlari natijasida oladigan iqlimiy naflari unga sarflangan xarajatlardan kamroq bo'ladi. Shunday bo'lsa-da, bu yo'nalishdagi global naflar global xarajatlarga nisbatan anchayin ko'proq bo'lishi mumkin".

Iqtisodiyot nazariyasiga ko'ra, yuqoridagi muammoni G.Hardin tomonidan taklif etilgan "umumiy boyliklar fojeasi" (tragedy of the commons) nazariyasi ^[9] bilan izohlash mumkin. Ushbu nazariyaga muvofiq barcha iqtisodiy subyektlar umumiy boylik (resurs)dan o'z manfaatlari yo'lida maksimal darajada foydalanishga, hattoki bu boshqalarning manfaatlariga zid bo'lsa ham, moyil bo'ladilar. Natijada ortiqcha iste'mol qilish, yetarlicha investitsiya kiritmaslik, tabiiy resurslarning tugatilishi kabi holatlar yuzaga keladi. Xuddi shu sababga ko'ra, davlatlar o'rtasida boshqalarning hisobidan manfaat ko'rish (free-ride) muammosi yuzaga kelib, iqlimga investitsiyalar kiritishda nomutanosibliklar paydo bo'ladi ^[10]. D.Rodrik esa mazkur vaziyatni siyosiy iqtisodiyot va davlat boshqaruvi nuqtayi nazaridan baholagan ^[3]. Uning fikricha, atrof-muhitga ta'sirlar mikrodarajada bozor nuqsonlarini to'g'rilashni taqozo qilsa, yalpi (makro) darajada muvofiqlashtirish (koordinatsiya) zaruratini keltirib chiqaradi. Muallifning bu yerda muvofiqlashtirish deganda davlat siyosatini, aniqroq aytganda yashil sanoat siyosatini nazarda tutgan, deb xulosa qilish mumkin.

Global isishni jilovlash va uglerod emissiyasini qisqartirish global manfaatlarni o'zida ifoda etadi. Agarda bu manfaatlar ta'minlanmasa, dunyoning barcha mamlakatlari salbiy oqibatlar bilan yuzlashadilar. Shu nuqtayi nazardan, yashil sanoat siyosati iqlim o'zgarishlari siyosati kabi xalqaro darajada muvofiqlashtirilishi kerak bo'ladi.

Bozor bu shunday mexanizmki, uni shaxsiy manfaatlar harakatga keltiradi. Aynan shu holat uning nuqsonlar bilan ishlashi, ya'ni shaxsiy manfaatlarning jamiyat manfaatlaridan ustun kelishi yangi ijtimoiy me'yorga aylanishiga sharoit yaratadi. Yuqorida bozorning klassik nuqsonlari atroflicha yoritildi. Shunday bo'lsada, tadqiqotchilar diqqatidan chetda qolayotgan hamda ahamiyati bo'yicha an'anaviylaridan qolishmaydigan yana bir nuqson borki, uni alohida yoritmaslik mazkur ilmiy ishning mazmunan to'kis bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Bu nuqsonni bozorning milliy xavfsizlikni ta'minlamasligi bilan izohlash mumkin.

BMT tomonidan ma'qullangan ta'rifga ko'ra, milliy xavfsizlik davlatning o'z fuqarolarini himoya va mudofaa qila olish qobiliyati deb tavsiflanadi ^[11]. Klassik ta'rifga ko'ra esa milliy xavfsizlik deganda shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarining ta'minlanganlik holati sifatida tushuniladi¹. YASS esa bunda milliy xavfsizlikni ta'minlash vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Buning eng yorqin misollaridan biri energetik xavfsizlikdir.

Qazilma yoqilg'ining tugab borishi ko'plab mamlakatlarni energiya resurslarini import qilishga, vaqt o'tishi bilan esa importga qaramlikka olib kelishi mumkin. Yashil energiya manbalaridan foydalanish esa ushbu holatning oldini olish, S.Valentayn ta'biri bilan aytganda ^[12] energetik xavfsizlik va qayta tiklanadigan energiyadan iborat yangi simbiozning paydo bo'lishiga sharoit yaratadi. Bunda davlat tomonidan olib boriladigan YASS atrof-muhitni muhofaza qilishdan ko'ra energetik xavfsizlikka tahdidlarni bartaraf etishga qaratiladi. Xususan, O'zbekistonda ham yashil energiyaga o'tishdan ko'zlangan asosiy maqsadlardan biri tabiiy gazni tejash hisoblanadi ^[13].

Bu kabi misollarni oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash (masalan, iqlim o'zgarishlari chidamli navlarni yaratishga investitsiyalarni yo'naltirish), aholi salomatligini saqlash (ekologiyasi og'ir hududlarda yashil sanoat zonalarini tashkil etish), kambag'allikni qisqartirish (yashil ish o'rinlarini qo'llab-quvvatlash) kabi milliy xavfsizlik sohalarida ham davom ettirish mumkin.

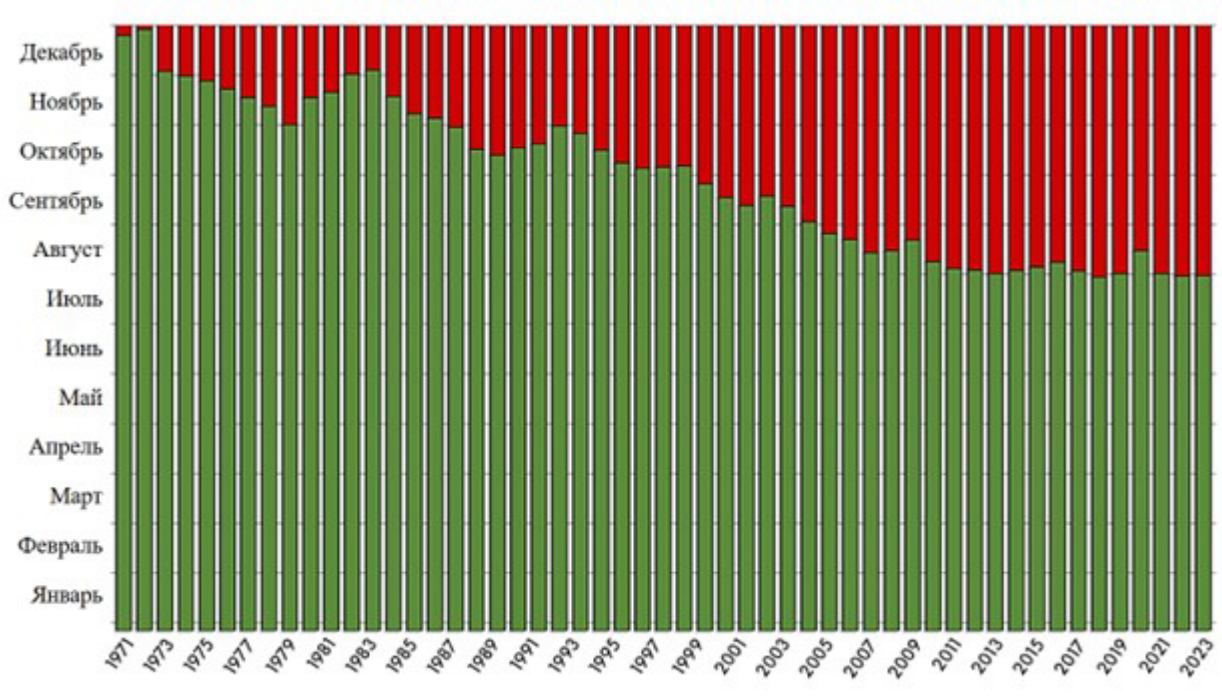
1 Ushbu ta'rif shu daraja ommalashganki, ilmiy adabiyotlarda uni manbasiga havola qilmay taqdim etiladi.

So'nggi vaqtlarda jahonda sodir bo'layotgan qurolli konfliktlar davlatlarni o'z xavfsizligi, suvereniteti va hududiy yaxlitligini himoya qilishga har qachongidan ko'proq e'tibor qaratishga majbur qila boshladi. Bunda asosiy harakatlar mudofaa sanoatini rivojlantirish yoki yangi bosqichga olib chiqishga yo'naltirilmoqda. Biroq, bozor munosabatlari barcha sohalarga to'liq kirib borganligi sharoitida bu vazifani faqatgina davlat sektori orqali amalga oshirish deyarli imkonsiz bo'lib qoldi. Shu sababli sohaga xususiy sektorni jalb qilish, harbiy-texnik innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, yangi va yuqori samaradorlik ko'rsatkichlariga ega mudofaa vositalarini ishlab chiqarishda mazkur sektor imkoniyatlaridan davomli foydalanishni sanoat siyosatisiz amalga oshirib bo'lmaydi. Bunda harbiy xarakterga ega bozor munosabatlarini rivojlantirishda YASS mexanizmlari alohida ahamiyatga ega. Chunki qurolsozlikka jalb qilinayotgan xususiy kompaniyalar ham xuddi yashil texnologiyalarni joriy qiluvchilar kabi "birinchi bo'lish riski"ni qabul qiladilar.

Yashil sanoat siyosatini mas'uliyatli taraqqiyot yoki yashil o'sishning asosiy vositalaridan biri sifatida ko'rishga ham yetarli asoslar bor. Yaqin yillardan beri xalqaro siyosiy diskursda yashil o'sish g'oyasi keng qo'llanilmoqda. BMT, Jahon banki guruhi, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD), Katta yettilik (G-7) va yigirmalik (G-20) davlatlari tomonidan yashil o'sish strategik vazifa sifatida qabul qilindi ^[14]. Ko'plab murakkab ta'riflar ichida OECDning yashil o'sishga bergan ta'rifi o'zining sodda va ma'nodorligi bilan ajralib turadi: "yashil o'sish iqtisodiy o'sish va rivojlanishni qo'llab-quvvatlashni anglatib, unda tabiiy aktivlar insonlar farovonligini resurslar va atrof-muhit xizmatlari bilan ta'minlash uchun yetarli darajada saqlanib qoladi ^[15] (mual. tahr.). Bu va boshqa ta'riflarni bog'lab turuvchi umumiylik atrof-muhit va kelajak avlod oldidagi mas'uliyatni bajarishga bo'lgan ehtiyojda aks etadi.

YASSni yuritish zaruratini aynan shu obyektiv va hayotiy muhim ahamiyat kasb etuvchi ehtiyoj bilan ham izohlash mumkin. O'zimiz va kelajak avlod uchun munosib yashash sharoitlarini yaratishni istar ekanmiz, tabiiy resurslardan foydalanish masalasiga nisbatan yondashuvimizni keskin o'zgartirishimiz kerak ^[16]. Global iz tarmog'i (Global footprint network)ning hisob-kitoblariga ko'ra, insoniyat Yer sayyorasining real imkoniyatlaridan eng kamida 75%ga ko'proq foydalanmoqda. Ya'ni, hozirgi iste'mol sharoitida tabiiy balansni ta'minlash uchun bizga 1,75 birlik sayyora kerak bo'ladi ^[17]. Shuningdek, ushbu tarmoq tomonidan Yerdan qarzдорlikning boshlanishi kuni (Earth overshoot day) 2023-yilda butunjahon uchun 2 avgust, O'zbekiston uchun esa 11 oktyabr ekanligi aniqlangan ^[18]. Bu shuni anglatadiki, Yer sayyorasining yillik biologik qayta tiklash salohiyati jahon bo'yicha 8 oy, O'zbekistonda 10 oy ichida iste'mol qilinib, tugatiladi. Ushbu raqamlar asosida xulosa qilish mumkin, insoniyatning joriy yashash tarzi atrof-muhit nuqtayi nazaridan mas'uliyatli emas.

1-rasm: 1971–2023-yillarda Yerdan qarzдорlikning boshlanishi kunlari

Manba: Global Footprint Network, National Footprint and Biocapacity Accounts 2023.

O'z navbatida, atrof-muhit va tabiiy resurslarni saqlab qolish uchun iqtisodiy o'sishni "qurbon qilish" ham ma'noga ega emas. Jahon bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilning mart oyida 659 mln kishi global kambag'allik chizig'idan (kuniga 2,15 doll.dan kam daromadga ega bo'lish) quyida – o'ta kambag'al holda hayot

kechirgan ^[19]. Aholi soni hamda shunga mutanosib tarzda ehtiyojlarning miqdor va sifat jihatdan o'sib borishi esa iqtisodiy taraqqiyotning faqat oldinga yurishini taqozo etadi. Davlatlar oldida esa ushbu 2 jarayonni muro-saga keltirish, ular o'rtasidagi "oltin o'rtaliq"ni topish masalasi kundan-kun yanada hayotiy muhim ahamiyat kasb etib bormoqda.

Dunyo bo'yicha emissiya qilinayotgan issiqxona gazlarining 73,2% u yoki bu shaklda sanoat bilan bog'liq (asosan energiya ishlab chiqarish orqali) holda hosil bo'ladi ^[20]. Demak, davlatlar emissiya darajasini pasayti-rishni maqsad qilsalar, asosiy e'tiborni sanoatni tartibga solishga qaratishlari kerak bo'ladi. Bu borada amalga oshiriladigan chora-tadbirlar majmui yashil sanoat siyosatini yuzaga keltiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida ta'kidlash o'rinli, jahonda "yashil iqtisodiyot", "yashil o'sish" kabi g'oyalar keng muomalada bo'lsa-da, ularni amalga oshirish vositasi hisoblangan YASSga yetarlicha e'tibor qaratilmayapti. Ushbu siyo-satni amalga oshirish davlatning bozor nuqsonlarini to'g'rilash maqsadida iqtisodiyotga aralashuvini nazarda tutadi va shuning uchun ham, maqsadli amalga oshirilgan taqdirda, siyosiy-iqtisodiy risklarni keltirib chiqar-maydi. Shu sababli, YASS strategiyasini ishlab chiqish va uni amalga oshirishda faqatgina bozor nuqsonlarini to'g'rilashga e'tibor qaratilishi tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rodrik, Dani. Industrial policy for the twenty-first century, 2004.
2. Cosbey, Aaron. Green Industrial Policy and the World Trading System. Issue Brief, 17. ENTWINED 2013/10/30. – P.5.
3. Rodrik, Dani. Green industrial policy // Oxford Review of Economic Policy, Volume 30, Number 3, 2014, pp. 469–491.
4. Samuelson Paul A., Nordhaus William D. Economics. – 19th ed. p. cm. – The McGraw-Hill series economics. – P.164.
5. Altenburg Tilman, Rodrik Dani. Green industrial policy: Accelerating structural change towards wealthy green Econo-mies, Ch.1. In: Altenburg, T., & Assmann, C. (Eds.). (2017). Green Industrial Policy. Concept, Policies, Country Expe-riences. Geneva, Bonn: UN Environment; German Development Institute. – P.12.
6. Stern, N. (2007). The economics of climate change: The Stern review. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
7. Edenhofer O., K. Seyboth, F. Creutzig and S. Schlömer (2013) 'On the Sustainability of Renewable Energy Sources', Annual Review of Environment and Resources 38: 169-200.
8. Aldy, J. and R. Stavins (2011) 'The Promise and Problems of Pricing Carbon: Theory and Experience', National Bureau of Economic Research, Working Paper 17569.
9. Hardin, G. (1968) 'The Tragedy of the Commons', Science 162(3859): 1243-1248.
10. Tagliapietra S., Veugelers R. A green industrial policy for Europe. – Bruegel, 2020. – P. 41.
11. Osisanya S. National Security versus Global Security. Манба: <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>. Мурожаат санаси: 19.03.2024 йил.
12. Valentine S. V. Emerging symbiosis: Renewable energy and energy security //Renewable and sustainable energy reviews. – 2011. – T. 15. – №. 9. – C. 4572-4578.
13. "Yashil" energetika ham iqtisodiyot drayverlaridan biriga, ham chinakam umummilliy harakatga aylanmoqda, 7-xat-boshi. Manba: <https://president.uz/uz/lists/view/7055>. Мурожаат санаси: 02.04.2024 йил.
14. Jacobs M. Green Growth: Economic Theory and Political Discourse. Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper No. 108. October 2012. – P. 4.
15. OECD. 2011. Towards Green Growth. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development
16. Pegels A. Why we need a green industrial policy //Green industrial policy in emerging economies, London: Routledge. – 2014. – P. 2.
17. WWF (2022) Living Planet Report 2022 – Building a naturepositive society. Almond, R.E.A., Grooten, M., Juffe Bignoli, D. & Petersen, T. (Eds). WWF, Gland, Switzerland. – P. 66.
18. Country Overshoot Days. Манба: <https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/country-overshoot-days/dates/>. Мурожаат санаси: 24.01.2024 йил.
19. Baah S.K.T. et al. March 2023 global poverty update from the World Bank: the challenge of estimating poverty in the pandemic. World Bank Blog. Манба: [https://blogs.worldbank.org/opendata/march-2023-global-poverty-up-date-world-bank-challenge-estimating-poverty-pandemic](https://blogs.worldbank.org/opendata/march-2023-global-poverty-update-world-bank-challenge-estimating-poverty-pandemic). Мурожаат санаси: 26.01.2024 йил.
20. Hannah Ritchie (2020) - "Sector by sector: where do global greenhouse gas emissions come from?" Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/ghg-emissions-by-sector' [Online Resource]. Мурожаат санаси: 26.01.2024 йил.
21. IMF (2013), Energy Subsidy Reform: Lessons and Implications, Washington, DC, International Monetary Fund, 28 January. Мурожаат санаси: 10.01.2024 йил. Манба: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/012813.pdf>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.